

Profesör Cahit Talas: Bir Bölümün Bir Yaşama Sarmalanan Öyküsü...

Profesör Cahit Talas, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde, "İçtimai İktisat" derslerinden başlayıp, Sosyal Politika Kürsüsü'ne ve ardından bugünkü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'ne uzanan sürecin kurucu ismidir.

Aşağıdaki metin, Prof. Dr. Alpaslan Işıklı ve Prof. Dr. Mesut Gülmez'in Profesör Cahit Talas ile gerçekleştirdikleri ve Mülkiyeliler Birliği tarafından 1990 yılında yayımlanan Cahit Talas'a Armağan'da "Cahit Talas ile Söyleşi - Yaşam Öyküsü" başlığı ile yer alan söyleşiden kimi kesitler alınarak M. Özügurlu tarafından hazırlanmıştır.

(Yaşamım boyunca)... toplumda zayıf ve her zaman gereksinim içinde yaşayan, çeşitli biçimlerde haksızlıklara uğramış olan insanlara çok ilgi duydum. Bu ilgim zaman içinde gelişti ve sosyal politika dalındaki çalışmalarım karakterimin bu yanını pekiştirdi. Böylece, içimden gelen bir duygu ile başladı sosyal politikaya yatkın çalışmalar yapmak ve böyle gelişti. Ama burada yalnız karakterimin etkisini söylemek belki yeterli olmayabilir. Annem ve anne tarafım, babam, bu konularda benden önce çok duyarlı insanlardı. Belki onlardan bu duygu bana da yansıdı ve aile içinde karınca ka-

rarınca, mahallede, yakınlarımızda ve özellikle muhtaç insanlarla hep meşgul olduk. Aile yapımız böyle gelişti. Aile içinde benim de bu yapıya katkım çeşitli biçimlerde oluştu ve bütün yaşamım boyunca olabildiğince sürdü.

Sosyal politikaya ilgi duyuşum, zaman içinde, özellikle Mülkiye'ye girdikten sonra daha da ileriye gitti. Mülkiye'yi bitirdikten sonra Maliye Bakanlığı tarafından dışarıya (doktora eğitimi için) gönderildiğimiz zaman, hem Fransa'da, hem İsviçre'de işçi kesimleriyle temaslarım oldu. O zamanlar daha henüz bu ülkeleri ve insanlarını yakından tanıma olanağı bulamadığım durumlarda bile ben örneğin 1 Mayıs'a katıldım. Gerek Paris'te, gerek İsviçre'de işçilerin her yıl düzenledikleri ve sessizce sorunlarını tartıştıkları (ortamlarda) bir izleyici olarak bazı gözlemler edindim. Bir kere bu insanlar birbirlerini seviyorlardı. Belki bir sınıf birliğinden doğan bir sevgiydi, birbirlerine çok yakın ve birbirlerine yardımcıydılar ve istedikleri de toplumu altüst edecek biçimde bir takım radikal değişimler değil; fakat, toplumda adil görülebilecek bir yaşam düzeyiydi; bunu özlüyorlardı ve bunu istiyorlardı. Bu bana çok dokunmuştu. Çünkü, İsviçre de, Fransa da zengin toplumlardı ve orada işçi sınıfının içinde gerçekten muhtaç durumda yüzlerce, binlerce insan vardı, bu toplantı ve yürüyüşlere katılanlar gibi. Eşleriyle birlikte, çocuklarıyla birlikte yürüyorlardı; fakir oldukları üstlerinden, başlarından anlaşılıyordu ve oradan kaynaklanarak Cenevre'de tezimi seçerken bu olayların baskısı altında kaldım ve Türkiye'deki işçilerle ilgili düzenlemeleri, yasaları incelemeyi yeğledim ve böylece bu konular bütün yaşamım boyunca sürdü gitti... 1947 yılında doktora tezimi verdim. Tez konusu, Fransızca adı ile **La Législation du Travail Industriel en Turquie** idi. Çalışma yaşamını ve onu çevreleyen yasaları inceliyordu.

Ben (yurtdışına) gidenlerin içinde tezi ilk veren oldum. Hoca tezi beğendi, jüri beğendi, *mention* çok iyi ile verdiler diplomayı ve ilk dönenlerden de biri oldum.

(Yurtdışından) Gelince tabii yine Maliye Bakanlığı'nda çalışmak zorunluluğum vardı. Ben Çalışma Bakanlığı'na geçmek istedim. O zaman Çalışma Bakanı rahmetli **Tahsin Bekir Balta**'ydı, Maliye Bakanı da yakınlarda vefat eden **İsmail Rüştü Aksal**'dı. O da anlayış gösterdi. Yoksa Maliye Bakanlığı zorunlu hizmeti devretmiyordu; fakat, Tahsin Hoca ağır bastı; Aksal da anlayış gösterdi, 1948 yılında Çalışma Bakanlığı'na naklettim ve çalışma hayatıyla daha yakın ilgilenmem de orada, o yıllarda başladı.

1949-50 yıllarına gelindiğinde Türkiye'de grev hakkı çok tartışılan bir

konu olmuştu. Çok iyi bir insan olan müsteşar **Fuat Erciş**, nasıl oldu bilmiyorum, hiç beklenmeyen "grev hakkı isteyen Türk değildir" diye bir lâf etmişti. Bu sözler basında ve işçiler arasında önemli bir tepki görmüştü. Müsteşar aslında iyi bir insandı, ama nedense saplanmış. Çünkü, o sırada Tahsin Bekir Balta Bakanlıktan ayrılmış, **Şemsettin Sirer** Çalışma Bakanı olmuştu. **Kâzım Özalp**'in damadı; faşist; grev hakkına, sosyal gelişmelere karşı olan bir zattı. Köy Enstitülerini baltalayan ve kalkmasına neden olanlardan da birisidir. Grev hakkı konusunda basını yönlendirecek, ona bilgi verecek, grev hakkının yararsızlığı, ülkenin ekonomisine getireceği zararlar konusunda kamu oyunu yönlendirecek bir birim bile kurmuştu Bakanlık içinde.

Bu durum bizi rahatsız ediyordu. Ben o zaman ilk yazımı grev hakkı ile ilgili olarak yazdım. Ama memur olduğum için takma adla "**Halûk Dayıgilli**" diye yazdım. Bizim eskiden, soyadı çıkmadan lâkabımız Alidayıoğulları'ydı. İstanbul'da yayınlanan **Sosyal Hukuk Dergisi**'nde çıktı. Grev hakkını savunmayla başlayan ve biten bir yazıydı.

Çalışma Bakanlığı'nda araştırma kurulu raportörü olarak işe başladım. Bu kurul ILO ile olan ilişkiler başta olmak üzere dış ilişkileri de yürütürdü. Benim ILO'ya duyduğum ilgi Cenevre'de başlamıştı; ama Çalışma Bakanlığı'nda daha yakından ilgi duydum. Zaman zaman ILO'nun Genel Konferanslarına hükümet temsilcisi olarak katıldım.

Sonra raportörlükten üyeliğe çıktım. Araştırma Kurulu üyeliği iyi bir pozisyondu. Fakat, idarenin kuralları ve havası bana çok elverişli gelmedi. Onun üzerine üniversiteye geçmek istedim ve Çalışma Bakanlığı'nda çalışırken doçentlik tezimi hazırladım. **Sosyal Güvenlik ve Türkiye'de İşçi Sigortaları** adlı doçentlik tezimi hazırladım. Doçentlik tezim jüri tarafından kabul edildi. Sonra Kolokyuma İstanbul İktisat Fakültesi'nde girdim. Orada da başarılı geçti ve doçentlik payesini aldım. Daha önce 1952 yılında SBF'ye öğretim görevlisi olarak göreve çağırılmıştım. O zaman Dekan rahmetli **Fadıl Hakkı Sur** Hocaydı. Üniversiteyle temasım 1952 yılında SBF'de oldu. Daha sonra 1953 yılında doçent olarak SBF'ye atandım ve idare ile ilişkim 1953 yılında bitti, üniversite hocalığı yaşamım başladı...

O zaman fakültede **İçtimai İktisat** dersi vardı. Ders olarak eski bir ders, benim öğrenciliğimde de vardı, dersi ben üstlendim.

İçtimai İktisat dersi zaman içinde gelişti, gelişti, gelişti ve biz YÖK'den sonra fakülteden ayrılırken, bizim hazırladığımız ve sonra YÖK'e intikal eden ve bütün SBF'lere örnek kabul edilen; fakat sulandırılan programla

bölüm oldu. Bugün de öyle devam ediyor. Yani iki saatlik dersten, önce kürsü, sonra bölüm doğdu.

(...)

1950'den sonra toplum daha hızla değişmekteydi. DP'nin ilk yılları liberal yıllar oldu. Yani yazma, düşüncelerini serbestçe söyleme bakımından oldukça iyi geçti. Bu gelişme ve oluşum devam eder diye umuldu. Fakat devam etmedi. Özellikle 1954'den sonra başlayan bir çark ediş, ekonomik sıkıntılar çoğaldıkça, demokrasinin kurallarından uzaklaşmaya doğru hızlı bir nitelik kazandı. Ama 27 Mayıs'tan sonra, daha önce de söyledim, düşünce özgürlüğü bakımından toplumda büyük bir atılım oldu. Dünyaya ve yeni düşüncelere açılabilme bakımından büyük bir atılım oldu. Ve 1950'den sonra ekonomik yaşamda da oldukça canlı bir dönem yaşandı. Yani ulusal gelir artışının hızı % 5'in altına düşmedi. İşçi kesiminde de bir takım yeni oluşumlar başladı. Türk-İş kuruldu 1952 yılında. Türk-İş'in kurulmasıyla Türk sendikacılığı dünyaya açılma isteği içine girdi. Bunda başarılı olunmadı, çünkü hükümet gerekli anlayışı göstermedi, ama uluslararası örgütler ve Türkiye'nin savaş içindeki ve savaştan sonraki durumu, dışarıdaki sendikal örgütlerin Türkiye ile ilgilenmesine doğru yeni gelişmeler ortaya koydu. Uluslararası Özgür İşçi Sendikaları Konfederasyonu bu ilgilenmenin başını çekmekteydi. 1960'dan sonraki yıllar Türk-İş'in Uluslararası Özgür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na katılma olanağı bulmasıyla daha da gelişme gösterdi. Bu durum doğal olarak üniversiteye yansdı. Daha doğrusu, bu durumun, bu gelişmenin kaynaklandığı odak noktalarından biri de üniversitelerdi. Üniversitelerde artık Marx okutuluyordu, Manifesto'dan kolaylıkla söz ediliyordu ve sol düşünceler tartışılıyordu. O dönem en çok sol yayın yapılan dönem olmuştur. Şu halde 1960-70 arası Türkiye'de bir yeni hava esti. Üniversitede de bu hava yoğun bir şekilde esmeye başlayıp geliştikçe, tabii üniversitenin bu konuda, bilhassa yeni işçi hareketleri ve işçilerin örgütlenmesi konusunda sorunlarının çözülmesi, tartışılması konusunda, bir görev üstlenmesi gerektiği düşünüldü. Ve bu düşüncenin bir sonucu olarak üniversiteler işçi eğitimine yoğun bir şekilde katıldılar. Seminerlerle, konferanslarla, yayınlarla vs... Yalnız Ankara'da, İstanbul'da değil, Anadolu'nun birçok yerinde de bu katılma sürdü ve bu yeni durumun doğurduğu bir sonuç olarak, üniversiteler kendi içlerinde bir takım yeniliklere, bir takım atılımlara gitme gereksinimi duydular. 1950'li yıllarda, o zamanki adıyla içtimai iktisat iki saatlik bir dersti, fakat o iki saatlik dersin hem zamanının daha yayılması, hem de içeriğinin daha genişlemesi, bu yeni gelişimin ve yeni oluşumun baskısı altında ve kendi öz dinamiği içinde ortaya çıktı. Bilhassa

1960'dan sonra sosyal politika alanında, SBF'de bir genişleme hareketine tanık olundu. Eskiden içtimai iktisat müstakil bir dersti. Herhangi bir kürsüye bağlı değildi. Zaman içinde dersin adı değişti, daha çağdaşlaştı, 1960'a vardığımız zaman Sosyal Politika kürsüsü oldu. Kürsü olunca, kürsünün kadrosunun genişlemesi zorunluluğu oldu. Saatler de arttı çünkü. Dersin okutulduğu bölümler de çoğaldı. Bütün şubelerde Sosyal Politika dersi zorunlu hale geldi...

Kürsü büyüdü. Sosyal Politika vardı, iş Hukuku vardı, Sosyal Güvenlik vardı. Doktora öğretimini yapmaya başladık ve böylece genişledi, büyüdü. Sonunda biz, Fakülte için son bir düzenleme yapmak için uzun süre çalıştık bir program üzerinde. Bu program, bugünkü Siyasal Bilimler Fakültelerinin, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinin temelini oluşturdu. YÖK benimsedi programı, tabii biraz da sulandırarak. Birçok Siyasal Bilimler Fakültesi, hepsinin programı aynı, SBF'nin özelliği yitti gitti neredeyse...

İşte o programda biz artık kürsüyü de yetmez gördük. Uzun tartışmalar oldu, Alpaslan hatırlar, bu programın içinde sosyal politikanın ayrı bir bölüm olması konusu son derece tartışmalı geçti... Bölüm olması için büyük savaşım verdik, ama YÖK'le beraber sulandırıldı, doktora öğretili kaldırıldı, kadroları son derece radikal bir biçimde budandı, en dinamik elemanları dışarıya itildi ve böylece sürüyor. Fakat o çalışmaları YÖK de tamamıyla gözardı edemedi, o programı esas aldı...

(Türkiye'de) sosyal politika konusunda zaten iki ekol vardı; İstanbul ve Ankara ekolü. Birbirini tamamlayan iki ekoldü, İstanbul ekolünde rahmetli Orhan (Tuna) Hoca'nın bir takım zikzaklarına, yalpalamalarına rağmen, önemli bir yeri vardır, Kesler'in özellikle bir başka yeri vardır. Ve şunu da söylemeyi önemli görüyorum: YÖK döneminde en az tahribata uğrayan Fakülte İstanbul'daki İktisat Fakültesi'nin sosyal siyaset bölümü olmuştur. Orada hemen hemen YÖK'ten zarar görme hiç olmadı. Orası olduğu gibi devam etti...

12 Eylül'ün, özellikle üniversitelere, işçi kesimine, sendikalara ve bir de sol aydın kesimine karşı yapıldığı düşüncesindeyim. Ve YÖK'ün kurulmasından sonra, YÖK operasyonlarını, düzenlemelerini, bu üçlü oluşumun ışığında, doğrultusunda yürüttü. 12 Eylül'ü yapanlar, şimdi terör falan diyorlar, ama asıl işçi kesimine karşı bir tavır içine girdiler, işçi sendikalarına karşı oldukça radikal bir tavır içine girdiler ve bir takım kararlar aldılar, uyguladılar. Sendikal yaşamı askıya aldılar ve DİSK'i kapattılar. İşçi sınıfının

dinamizmi, canlılığı, uyanması, 12 Eylül'ü ve 12 Eylül'ün altındaki görünmez güçleri rahatsız etmekteydi. Bu SBF'de de kendini gösterdi. Ne oldu? SBF'de sosyal politika bölümü son derece yıkıma uğratıldı. Bir kez programı aksatıldı, bozuldu, doktora kaldırıldı. Onun yanında bölümün kadrosu büyük ölçüde Fakülte dışına çıkarıldı.

(...)

Sosyal politika gibi sosyal politikanın kapsadığı alanlardaki bilimsel gelişmeler, benim görebildiğim kadarı ile güç ve yavaş geliyor. Ama düşünüyorum da bu yavaşlığı ve güç gelişmeyi ülkenin her alanında ve konusunda görmek mümkün. Kuşkusuz böyle bir durum her bakımdan üzüntü yaratıyor. Türkiye'de sosyal politika yeterince gelişmiyor. Bence, büyük ve önemli gelişmeler, özgürlükçü ve katılcı yanı yetersiz kalmakla birlikte, 1946-1950, 1961-1965 yılları arasında oluştu. Ülkemizin sosyal politika tarihini izleyenler, bunu kolaylıkla saptayabilirler. Ne var ki, bu tarih henüz iyi yazılmamış ve bu tür bağlantılar ile tam olarak gün ışığına çıkmamıştır. Bu alanda çalışan ve umut veren değerli bilimciler var...

Burada hemen ülkenin siyasal düzeni ile bir bağlantı ve koşutluk kurmak yanlış olmaz. Demokrasi ne kadar geliyorsa ülkenin sosyal politikaları da ona bağlı kalıyor ve onun ötesine geçemiyor. Bu bağlar içinde düşünülünce, 1970-1980 dönemi ve 1980 sonrası bize ışık tutar. 1971 ve 1980 askeri müdahalelerinin demokratik sürecin oluşup gelişmesine getirdiği sarsıntılar kolaylıkla aşılamadı ve iz bırakarak olumsuz etkilerini sürdürdüler. Bu durum, sosyal politika alanındaki gelişmelere bütünü ile yansdı. Sözü nü ettiğim ilk dönemece daha çok liberal, eşdeyimle milliyetçi-muhafazakar ağırlıklı hükümetlerin sosyal politikalara yatkın olmayan genel felsefeleri gelişmeleri önledi. Sendikacılık hareketinin aşırı olumlu büyük kanadının ataleti de bu oluşumlarda iktidarları cesaretlendirdi.

Bilimsel alanda boşluklar var. Kimi hükümetin izlediği genel politikalar ürkeklik yaratıyor. Bu ürkeklik zaman içinde kısırlığa dönüşüyor. Gerek tarihsel çalışmaların azlığı, gerekse analitik incelemelerin çok sınırlı kalması, doğal olarak genel politikaları yeterince etkilemekten uzak kalıyor. 1980 sonrasının üniversitelere getirmiş olduğu kısırlık, üniversitelerin ülke sorunlarına yabancılaşmış olması, sosyal politika alanındaki bilimsel çalışmalara son derece zarar vermiştir. Uygur demokratik toplumlarda her alandakiler gibi sosyal politika alanındaki gelişmeler de ülkemize yeterince yansyamamaktadır. Batı Avrupa'da neler oluyor? Proletarya hâlâ var mı? Çalışma koşulları nasıl insancıllaştı? Katılım, sosyal güvenlik, istihdam, vergi ve

ücretler ne doğrultularda geliyor? Bu ve benzeri konularda Türkiye'nin bilimsel yaşamına yansıyan çok az şey var. Doğu Avrupa ülkelerindeki gelişmeler ve sendika hareketlerinin etkinlikleri ve sendikal haklardaki büyük değişimler son derece çarpıcı yanları ile Türkiye'nin gündeminde yer almaktadır. Bilimsel çalışmalara konu olmalıdır. YÖK'e ve fanatik milliyetçi-muhafazakarlara, İslâm sentezcilerine, karşı konulmalıdır. Geleceğimizin ışığı bilimden gelmelidir. Bu ışığı karartmak isteyenlere karşı bilimsel karşı koyucunun, en hakiki mürşidin odağı üniversite olmalıdır.

Sosyal politika alanımızda o kadar çok boşluk var ki, herhangi bir konudan başlamak bile önemlidir. Bununla birlikte, analitik ve karşılaştırmalı çalışmaları ihmal etmeksizin önce tarihsel oluşumu bütün yanları ile ve bağlantıları ile bilimsel çalışmaların ışığından geçirmek ve alınabilecek dersleri sergilemek her yönü ve yanı ile yararlı olur...